

WALTER TEGELER
TALLINN — REVAL

Pedagogika.

(J. Mihk).

KOOLITARVITUS — SCHULBEDARF

PEM 4915-1

KB 35

1
Lõna „kasvatus“ tarvitakse laiimas ja kitsa-
mas mõttes. Laiimas mõttes mäeldakse selle all kõige
inimuse võimete vägaarendamist, mis kasvatajale
soovitavad; kitsamas mõttes aga mäeldakse selle all
tahte kasvatamist.

Herbarti arvates ei ole mingit kasvatust ilma
õpetuseta, samuti ka ümberpöördukt. Õpetus peab kuvi
arutama, see jälle oma kord Kasvandiku isetgevust
ja sellega ühtlasi tahtet. Teisest küljest on sünnisü-
tähtis. Kõige rohkem mõjub tahte peale see, mis
kõlllist käitust edustab (religooline ja ajalooline).

2). Kasvatuse ja õpetuse eesmärk ja defin.

Herbarti järel on see iseloomu tegevus ja kõlllus.

Basedovi järel — eilkkarulikkus, patriootiline ja
õnneliku elu võimalus.

Salzmanni järel — nooresoo võimete väjendamis.

Neuhumanistide järel — humoonsus, inimväärtus

Schleiermacher'i järel — Kooselamise võimalus

(Fähigkeit zum Ganztsein).

Näib, et Schleiermacher'i definitsioon neist kõige rohkem on, sest kasvatus ise on, nagu kõlbluski, otsiaalsest kooselamisest tekind.

Nii näekime kasvatamist, kui seltskonna edasijätkamist (Fortpflanzung der Gesellschaft) defineida. Seda muidegi naimliselt.

Spartaanlased ei jätanud oma seltskonnast olemasolu mitte sellega, et nad lapsi sünnitanid, vaid sellega, et oma lastele oma ilmavaate ja elamisviisi edasi andsid.

Kui palju kõlblussüsteemi ja nende muutumise inimkond ka tunneb, on nendes süski ühine joon, nimelt: andumine ühiskonnale. Ilma selleta ei saa ükski kõlblussüsteem läbi.

3.) Psühholoogia, eetika, loogika, ja esteetika kasvatus ja õpetamise alustena.

Pedagoogika kui teadus olemas ära praktilisest filosoofiast (eetika) ja psühholoogiast.

Esimene neist näitab eesmärki (sihti), teine —

{Psühholoogia näitab ära kasvatus alirühnu - e
etikat praktilise filosoofia määrab ära kasvatus sihi
Herbert} tee ja kogemused.

Ohu see Herberti lause küll iseenesest selge peako-
lema, siiski on mõned Kantiaanlased psühholoogi-
lise aluse vastu. Nendele on aluses ainult etika.

See on aga järele viia. Keskaja kasvatusel
oli küll tugev eetiline alus, kuid oli siiski vilets,
sest põhimetod kannatas just psühholoogia puu-
dusel. Kes seltskonnas elamisjätunde tekitab, peab võtma
ideaal elamisjätme

Meie definisime kasvatus kui seltskonna edari-
jätkamist. Selle edarijätkamise juures on aga tarvis,
et selle seltskonna kõlbus ideaalid saaksid edari-
jätkatud. kü on siis esimene selge; ainult selles
on veel raskus, mis tuleb neid esimesi sarvutada.
Seda õpetab aga psühholoogia.

Kaas
P | Eetiliselt aluses võtame Kanti kõlbusvalemi:
enese täielisus ja teise õnnelisus. (eigene Vollkom-
menheit und fremde Glückseligkeit).

Enese täielisuse all mõistame kõige nende
keha, hinge - ja vaimujärgude väljarendamist,
mille pool inimene kõlbuliselt püüdnud peab.

Maõra õnnelikkuse all mõistame meie kõike
enda tegutsemisi, mis selles sihis sünnivad, mis
teisa õnnelikkus tuleb.

Kant
P Kant'i eetika kõrval seisab veel laialt tuntud
utilitarismuse. Selle õpetuse järel on iga inimese
ülemaks sihis enese õnn, teiste õnn on selleõpetuse
järel ainult oma õnne tingimuseks.

Moodsa utilitarismi põhjendaks on Henry
Bentham.

Tema õpetuse järel peab inimene pöörduma
lõbusa poole, mitte lõbusat tuleb võimalikult
võrre. maitsta. Kõike tegutsemisi ja nende järel-
dusi peab ta kas üti ehk valesti arvetatuis;
juumine on, näituseks, Benthoni järel valesti
arvutamise, aga mitte külblusistane tegu.

Maõra õnnelikus ei ole temale mitte kõrge-
maks külblusidealiks nagu see Kant'i juures,
vaid selle poole tuleb Benthami järel nii palju
pöörduda, kui palju see oma õnnele kassa aitab.

"Tema sihiks on inimkonna materiaalsed eluheadused, aga mitte kõlbline täiendus,"

ütles John Stuart Mill. Psühologia ja etin on
 eimised abiteadused, mis
 võtavad elatus loogi ja
 asustavad

Üldine didaktika.

I. Tahte kujundamine.

1). Kujutus ja tegutsemine tahtaktis ^{vaatlgatus ja}
Inimese tahtaktis on kaks olulist elementi: ^{tegemine}
^{teadvõtmine}

1). Kujutus teatud tegutsemisest ja

2). tegutsemine sel.

Mõlemad osad võivad hinges asetseda, ent ei
 paase teatud tahtakti mõjul kunagi esile.

Ühest küljest võib kujutus teatud tegutse-
 misest nii nõrk olla, et teda mõni teine kujut-
 lus takistab ja tegutsemine sel selle tõttu ära
 jääb.

Teisest küljest võib aga tegutsemine (Handlung)
 nii komplitseeritud olla, et temast selget kujutlust
 ei saa. [Iga tegutsemine nõuab aga esialgu kujut-
 lenist/pärast/pole võib see ka automaatselt sündida].

2). Tundmus ja tema sahtel aistingule, kujutlusele ja tahtmusele.

P (Tahtlasti elemente (kujutlust ja tegutsemist)
saadab alati tundmus.

Näituseks, kujutus heast soovist saab enesega kaasa teatud nõrga lõhutunde.

Märkus. Kõike meie meelte muljisi, mis objektü-
sist põhjusest tekivad, kuna aga nimetatakse
aistinguteks (Empfindungen), kuna aga subjektiiv-
sed lisandused tundmusteks (Gefühle) nimetatakse.

Nii on siis igal aistingul või selle kujutlu-
sel kaasa pakul formaalne tundmus, mille seloom
oleneb ära väga mitmesugustest põhjustest.

(Iga üksik arv on meie juures täiesti ilma
tundelemendita, on aga meil arvu kombinatsioon,
mis millegi raskelt lukendatava võrandi juuri
kujutab ja meie ise selle ülesande lukendajad;
siis on sünn kindel lõhe tundmus.

Üheks põhiküsimuseks psühholoogidel on see,
kas tundmus on seotud aistingute ja kujutlustega.
Nüi on ta täiesti primaarne, see on võib tekkida
ilma igasuguste aistinguteta ja kujutlusteta.

4
Hüürem hulk psüholoogi on arvamisel, et tundmus on lihtsalt aistingute ja kujutluste koosnähtus. On aga ka neid (munde seas ka Oswald Külpe), kes arvavad, et tundmus võib tekkida ka vabalt s.o. ripumatult aistingutest ja kujutlustest. (empfindungs-freie Gefühle).

Nii on see küsimus veel lahendamata.

Tõnnes ei mõju see pedagoogilistes võtetes halvavalt, sest kui nüüguised tundmused ka peavad olema olema, siis oleksid nad puhas subjektüüsed nähtused, millelel vähemakei mõju ei ole nende tundmuste peale, mida meie pedagoogiliste võtetega ellu tahme kutsuda.

P
P
Wul rohkem erinevad psüholoogid oma vaadates tundmuse kvalitatiivsete omaduste juures. Suur enamus tunnistab ainult üht kvalita-tiivset erinemist: lõbe ja norgu, kuna nende vahel arvatakse indifferentne punkt, ükskõiksus.

Rõugu kirjje mitmekesisuse, mis nende elule omase, panevad nad hingeliste sisude (seelischen Inhalte) rannale.

(Tõnu juures on veel seugune lõbe, muurikats kuulatus teistugune, kuna peerdülesahnet lahenda-des jälle seugune lõbe).

Vundt'i arvates on ühest dimensioonist (lõu-
norg) tundmuse karakteriseerimiseks vähe. Tema
arvates on veel kaks dimensiooni: erutus ja
rahustus (Erregung und Beruhigung) ning 2) pi-
nensus ja lahendus (Spannung und Lösung). Need
kaks viimast dimensiooni on Vundt'i arvates puht
tundelised ning kondvad.

Kujutlusel ei ole nendega sidumust. Kõik need kolm
dimensiooni on enam ehk vähem iga tundmuses
esitud, nii, näituseks, on tundmuses, mis mingit
põhjust saadab, kaasas pinensus, norg ja erutus.

Kõigil kolmel ülaltoodud kvalitatiivse dimensioo-
ni on oma intensiivsuse skaal, mis määrab eri-
mese dimensiooni (lõu ja norg) juures on määratud
{ Lõu annab kõverjoone, mis esialgu tõuseb, siis
vajub, läbi ülekõituse punkti lähel ja lõpus
ikka suuremaks nõrks üle lähel. See kõverjoone
kõik on tingitud aistingu intensiivsusest, ent ei ole
sugugi mürmasele paralleelne. Nõrka aistingut saa-
dab ka nõrk lõu ning mõlemad on selle järele
kasvanud (kasvan funktsioon). Edaspidisele aistingu
suurenemisele järgneb aga tundmuse kahanevuse
(kahanev funktsioon).

5
hõrk sul, annab nõrgu läbi, kasvab saagis
siis kasvab ka lõbu, kuna viimaks läbikäsemisele
norg ja sepi valu astub).

Meie vaatame praegu tundmust aistingute
või kujutluse intensiivsuse funktsioonina.

Olgu siin veel tähendud, et tundmust võib veel
aistingute või kujutluse kestvuse funktsioonina waa-
delda, mille tõttu ka tundmuse käige jaoks kõm-
pone soome. Mis lüga kaua või lüga sagedasti
mõjut, muutub viimaks indifereentsiks või sepi
mõnikord vastikuse. Keda võime sagedasti tähele
panna magusa maigu juures.

Lõpuks oleme tundmuse intensiivsuse veel
sellest ära, kas sellel samal ajal ka veel teisi
tundmusi meil olemas või ei.

(Kaugelt kodumaale tagasi jüundmise rõõmu
mõime vähendada surmaga malle tulelõikamisega!)

Peale tundmuse qualiteedi ja intensiivide
on veel tähtis tundmuse relatiivsus. See vii-
mane ei avalda ennast mitte üheajalistes
tundmustes, vaid see tuleb nähtavaks mis tund-
mustes, mis istutisele järgnevad.

{ Kein grosser Schmerz
als sich des Glückes zu erinnern
In Zeiten des Unglücks.

p { Tähtsam kinnimus pedagoogikas on see, milline
suhe on tundmuse, kujutluste ja tahteliste
tegutsemiste vahel.

Tundmus võib kogu kujutlusvoolamise
üll suureks saada ja ainult neid kujutlusi
isile lasta, mis samasuguste tundmuste kandjad
ehk jälle niusugused kujutlus, mis ilalmaini-
tud kujutlustega kuidagi viisi seotud.

Mõlemi läbi saab tundmus kõvendut nii
sünnib affect.

Tundmusel võib ka veel niusuguse mõju alla
mis sisuliselt samased (mitte tunde tooni poolest)
kujutlused väga kutsuda. Nii sünnib tähepanne.

Vanass psühholoogilises väliskirjutuses on see, kes
tahtmise lägutajaks jäetakse on tundmus või ka indif-
ferentsed (ükskõhised) kujutlused.

Esimesteks selle kinnimuse ülestõstjateks olid

F. Hutcheson ja D. Hume, kes selle kinnimuse tund-
muse kaudu ära otsustasid. Kant aga oli

Selle prolehaidja, et ka indifferentid kujutlused
 tahtmise liigutajaks jooks on. Ta põhjendas
 seda sellega, et tundmus, mis mood kollektus-
 duse tahtmise tahtmusele viib, on puht
 „intellektuaalne tundmus”, kuna kõik tund-
 mused Kanti järel meelised on. See kõik näi-
 tab aga ainult seda, et Kanti tundmuse mõiste
 liig kitsas on. Ka mõned teised moodsad
 psüholoogid, näiteks, Baldwin, arvavad,
 et tahtmise liigutajaks võib ka indifferentsne
 kujutus olla. Baldwini arvates on seda
 Suggestion.

Wundti arvates võib aga ainult tundmus
 tahtmise liigutajaks olla.

„Motive (d. h. den Willen bewegende Wort-
 stellungen) ohne Gefühle gibt es nicht.”

Pikema arutuse järel leiame aga meil,
 et kõik teadlikud, mitte automaatsed tegu-
 mised saavad tundmuse läbi väga kutsutud.

Ainult automaatsed aktid mooduvad
 ilma tundmuseta, ent nad on hingeelu are-
 nemisega indifferentseteks muutunud. Erialsel
 & saatis need ikka tundmus. Käimine on meil

indifferentne, käimaõppiale lapsele aga terve summa
aistinguid ja tundmusi.

Kui on siis tundmus tahtmuse liigutajaks jõuks
ja kes tahab tahtmusest kõvendada, see peab kõige
pealt teatud tundmusi kõvendama.

3). Otsekohene ja kaudne tahtmuse kujundamine.

Barthi järel oleks kõige kohasem otsekohese (un-
mittelbare) tahtmuse kujundamise asemel sõna
"harjumus" (Gewöhnung) tarvitada.

Herb. out nõudis esimese 12. aasta jooksul
valitsemist (Regierung), s. o. otsekohest tahtmuse
juhtimist, pärast seda aga kasvatamist (Zucht),
mis juur mõtlemingi peale peab mõjuma. Valitse-
mist ei pea ta üldse kasvatuseks, vaid selle eelsti-
gimiseks. Valitsemise juures ei ole neil mingit eesmär-
ki lapse hinge peale mõju avaldada. Valitsemine on
ainult waguks aja peale sihitud, kuna aga kasva-
tamine tuleb päale põhjinel. Valitsemine painutab taht-
muse, kasvatamine aga kujundab seda. Barthi arvates
oleks parem, kui neid termine wastupideli tarvitataks.

7

Sellepärast kiidab ta Th. Waitz'i, kes kasvatamist otsekoheseks, valitsemist aga kaudseks tahtmuse kujundamiseks nimetab.

Otsekohene (Unmittelbare) tahtmise kujundamise eesmärgiks on kõrgväärtuslisi tegutsemisi harjumuse läbi kõvendada.

Kaudne (mittelbare) tahtmise kujundamine on kasvandiku kujutus ja mõtteilma peale sihitud.

Harjumuse tahtmus
Otsekohene (Unmittelbare) kujundamine tähendab harjutuste kaudu. Mis inimesele esialgu vastik, seda tuleb ta pärast, kui juba harjunud, heameeliga. Sellepärast nõuab ka Rousseau oma kasvandiku käest otsekohest sõnakuulmist.

Kaudse tahtmise kujundamise eesmärgiks on kasvandikus kõlblike ideede äratamine ja ^{ajund} kinnitamine; tema paremaks nimetuseseks oleks sellepärast seloomu kujundamine (Charakterbildung).

Kui harjumine (Gewöhnung) kui ka iseloomu kujundamine (Charakterbildung) peavad kõikuma-talt sündima, s. t. põhimõtet mida läbitahetasse müa ei tohi milgilgi viisil wahepeal muuta, sest ainult täpne kordamine on harjutamine. Siit siis Konse-
quenzus kasvatuses.

Regel ist Einheit, Einheit ist Gottheit.
Nur der Teufel ist veränderlich.)

Pähi filosoofid vaatavad südame-tunnistuse
peale kui sünnimisest pärandud nähtuse peale
(Stoa, apostel Paulus, Rousseau, Josef Butler,
Kant ja paljud teised.)

Traegul aga peetakse südame-tunnistust
kandvate viiside, mida nõrgemalt ehk tugeva-
malt võis viia arendada.

4) Tahtmise kujundamise eesmärgid

puha

Võrus

Kasvatuse eesmärgiks hakkame enda täielisuse
ja võõra õnnelikkuse. Selleks aga peame taht-
muse nii kujundama, et oleks tugev tahtmus.
(starke Wille) ja hea tahtmus (gute Wille).

1) Enda täielisuse mõttes on meil tarvis mõn-
dagi võruse (Tugend). Kõige pealt peame enda
keha eest hoolitsema (Straffheit). Tähtsaks
võruseks võime uninust (Fliss) nimetada.
Kulmandaks väga tähtsaks võruseks tuleb enese-
valitsust (Selbstbeherrschung) pidada.

2) Wõõra õnnelikkus nõuab täielisust (Wahrhaftigkeit),
Spiglust (Gerechtigkeit) ja heatahtlust (Wahlwillen).

Nend ülaloodud kuus (6) vöörust on kasvata-
jal alati vaja silmas pidada, kuna kõik teised
vöörused neist tulenevad on.

5. Etsekohese tahtmusekujundamise tegelik
läbiviimine.

I. (Järelwalwe.)

Etsekohene tahtmusekujundamine näeb ette kõige-
pealt kasvataja alalist kasvandiku juures olekut
(Rousseau pühendas terve oma elu kasvandikule)
Meie ajal on seda walwet perekonna ja kooli wahel
ära jaotada.

Järelwaatusel on kõigepealt see tähtsus, et kärke
halba üpilasest remal hoida.

Rousseau arwab, et sellega ka kõik nõue-
tan juba täidetud on, sest sellel kombel on
wäimalik kärke neid häid alguid (Anlagen),
mis inimesele sünnides kaasa antud, täieliku-
materis arendada.

Seda kasvatuset nimetatakse negatiivseks.
Ka need kasvatajad, kes mitte nii optimistili-
selt asja peale ei waata, seavad järelwalwest
palju lugu.

Täielvalwe korralduse poolest on alim nüst
paremaks seisukorras, kui awalikud koolid, ent
neil on jälle oma puudused.

Kool peab aga eluga ühenduses olema ja
kõllepärasest tuleb ka aktiivset (positiivset) kaswa-
tust, mis tegemise peale põhjendab ja mida tehnika
kules kajutuseks nimetatakse, tarvitada.

Täielvalwe juures tuleb meil kuulata ja käsida.
Meil aga tuleb meelepidada, et meie mitte liiga
põhii ei käseks ega kuulaks, sest waja ikka meele
pidada, et õigut peab wabalt kaswatama.

Waja ainult seda kuulata ehk käsida, mis
tingimata tarwilik.

Konspalgusent II. Karistus.

Et meie kool kuulama ehk käskima peame
siis wõib ka juhtuda, et kärust ehk kuulust
üle astutakse. Selle peale räägerimist nime-
tatakse karistamiseks. Karistamise eesmärgiks
on patustanust käse ehk kulu wastu kõrvaldada.

Enimkonnas on tema kestuse ajal wäga
mitmeti karistamise peale waadatud.

- Küige vanem õpetus on nõndanimetatud
- 1) tasumise teooria (Vergeltungs Theorie.)
 - 2) Sillele järgneb 17. ja 18. aastajal. Hirmuta-
mis teooria. (Abschreckungs Theorie.)
 - 3) 19. aastajal hakkis parandus teooria
(Besserungstheorie).

Primitiivsete loodus rahvaste juures ei ole Karistamine mitte kasvatusalinaena ette näh-
tud, vaid see sündis vihatyis (affektiline).

Kultuurrahvaste (Karya kasvatajate ja põlle-
harijate) juures on Karistamine kui vihma-
tusabinõu tarvitusel.

Küige jagundamine tarvitavatest karistusvi-
sidadest on persmine. Perijephtis

Seegi Greeka pädotris'i (wäimlemis-) jaal
ikka pütsaga, RahtsiKuga wai ^{õpetaja} kehtga kujuta-
tud.

Luuletaja Menander (4. aastajal enne
Kristust) ütles, et inimese, kes persa pole sa-
nud on Kasvatamata.

Alles 1. aastajal peale Kristust tõusewad
hääled (Plutarch, Quintilica) persu karisti-
k waste. Kemajal aga ei peetud persu mitte ainult
hääks Kasvatuse alinõuko, waid ka õpealinõuko.

Nii näituseks, pekseti kloostri äärel isegi
kõigeväiksema mehe eest laulmise juures.

Uus aeg aga tõstab mõjuvalt häält peksu
vastu.

Erasmus, Ratke, Comenius, Rousseau, Locke,
Salzmann ja Schleiermacher on kõik selle
haristuse alinõu vastased. Mõned neist
(Comenius, Ratke) lubavad seda ainult
äärmisel juhul tarvitada. Mõleval keelavad
selle kui ipealinõu ära.

Comenius lubab seda ainult kasvatamise
juures kättööstel juhusel tarvitada.

Herbert lubab mitsa ainult seal tarvitada,
kus juhatused ja manitsused enam ei aita.

Ziller ei luba seda koguni mitte.

Peksu kuldu põhjendakse Weber — Fechneri
psühofüüsiline põhiseadusga, mille järel ei-
nehuslääni sisab juba vemas vema ärituse
tugevusega püüvas suhtes.

Nii näituseks, kes kahe lüögiga harjunud,
sellele on küllalt haristuse suurenemine tuntav,
kui temale kolm hoopt antakse. En aeg keegi
nelja hooptiga harjunud, temale ei tundu mis

hoopi sugugi rahkem, jäigelikult, temale juba
 waja kuis hoopi anda. Nii wõib inimese per-
 sugi wastu teinaks minna.

Samuti ei kõlba ka muud kehalised karis-
 tused, nagu söömata jätmine jne.

Ühes Toronto koolis (Kanadas) ei perse-
 tud üpilasi ja kool oli eeskujulik, teises perse-
 ja kool oli halb. Koolivalitus wahetas julata-
 jad ümber ja wästi oli märgata, kuidas ees-
 kujulik kool halvaks muutus, korralik kool
 aga märksa paremaks muutus.

Selle kasuks näägiwad ka pagiid hukka-
 läinud laste asutused, kelle juhatajad peaaegu
 erandita persu wastu näägiwad.

Rousseau soovitat loomulikke karistusi
 (on õpilane kelmusega arna katki teinud,
 siis istugu ta tuul käes).

Herbert arwab, et ka loomulikud karista-
 sed kaswandikke moraaliselt mitte ei paranda,
 ent nad hoiatawad neid paha tegemast.

Spencer on aga wäga nende pooll.

Loomulikud karistused oleks see hea omadus,
 et wanem süü mitte lapse otsekohese karistusega

ei erine, vaid sõbradena, kes läbi hoiatavad
nende karistuste eest, mida loodus neile peale
paneb nende ebamääraste sammude pärast.

Loodus karistab küll inimest, ent see sünnib
inimesele endale liiga hilja (Laps kes ei üpi,
jäib elus teistest maha, ent wiga parandada ei ole
pärast enam kergu).

Selleks on taimis wul nagu Filler ütles
"moraalset karistust."

Peale individuaalse elu on igal lapsel
wul sotsiaalne elu; ta tahab, et tema tegut-
semine saaks teiste laste ja ka wanemate mi-
neste poolt hinnatud. Lapsel on autundus.

Sellele peale võib aga moraalselt karistust rajada.

Paremaks karistuseks on halwa teo eetilisele
hukkamistunde.

Karistamise aga peab kogu järel jätma, kui
paranemist märgata on.

Kanataja ise peab aga rahulik ja järje-
kindel olema.

3. Tasumine.

Naagu kaistus nü on ka tasumine otsekohe mõjus motiiv, mis ei eelda teatud mõtteringi. Tasumine on juba vanast hällist ajast tuntud. Ta loob teatud osatulekivõrre tegutsemise ja lõbu vahel. Tähts mõtteeadlased ja psüholoogid on arvanises, et lõbusad sugedasiini mälestakse, kui mitte lõbusad. Eksperimentaalne psüholoogia ei ole seda veel lõpulikult otsustanud.

Schopenhauer leidis, et meie meeldunud asju ja asgu ilusamates värvides mälestame, kui nad tõepoolest olid. Samuti ütles ka itaalia luuletaja G. Leopardi: „Täis kannatust oli minu elu, kuid siiski on mulle lõbus tema mälestus.“

Philantropistid hindavad väga tasumist: õpetamises juures tähts nad ikka õpilastele väikseid kingitusi (maiustusi ja muud). Korda läinud lauluduse est. Schleiermacher aga ei luba ei karistamist ega tasumist. Ta peab mõlemaid taktimise näetamisteks. Herbert

vaatas tarumise kui hädakiinuse peale, sest see
natas ainult kaudset huvi, kuna karvatus
juures ikka otsustavene huvi, arutamine tege-
luselise pea eesmärgiks peats olema. Tarumise
peale võiks kui tungi peale vaadata, mis meie
vana Aadamat inerts (Trägheit) ise väi-
dab ja kellega karvandike tegelesa paneb.
Jean Paul'i arvates aiatas tegutsimine
laste püüdmist. Kõrgemaks tarumise tuleb
ikka armastust ja heatahtlust pidada.
Peab meelepidama, et sagedane tarumine sa-
mulivaimu närivab, nagu sagedane karistuseki.

H. Harjumus karvandina kirgedele.

Karvatus ülesandeks on ka teinud rida tund-
muri aiatada, mis veel ei ole karvandikus
tekinud ja paljud olemasolevaid nõrku
tundmuri tõendada, et neid kõike vastu-
kaalus panna neile tundmurile, mis ei ole
soovitavad.

Taltnuse peale mõjuvad tundmused
adles siis mõjuvalt, kui nad on affektides
saanud ja veel enam siis, kui affekt on saa-

12
nud korrapäraliselt (gevohnhutmässig) in-
nagu seda uuemas psühholoogia terminiga
king (Leidenschaft) tähendakse.

Muie nägime, et Kanatuse juures kuu-
voojust tuleb silmas pidada. Hendele käigile
võivad aga vastandina kuulda tekkida
(Strapport) — Begnemeichkeit, Fleisse —
Vergnügenmicht, Selbstleererschung, —
Unmässigkeit jne), mis Kanatustööle väga
kahjulikuks võib saada.

Teale klee ei või ipetus kunagi oitsemale
järgile saada, kui teaduse (Bewusstsein) on
kirgedega täidetud. See ei ka Herbarti ana-
nunt. Juba Stoikerid soov, tund kirge-
dele kingi vastu kaalust panna. Seda pool-
das ka Spinoza. (Herbart: „Die zucht wirkt
auch die affekte — in dem sie andere
Affekte erzeugt). Paumaters vastu.
Kirgedesse võib ipilase eneseteaduse, samuti
ka armastus wänamate vastu.

Wanad filosoofid, samuti ristiusu
ipetus pidarid affekti kinge hargusest.
Neile ei ainet üks affekt lubatav ja
nimelt Jumala armastus, sülmuidugi

Ka armastus ei ole mitte wastu, kui ka see täit-
mine. Ei ole siis ka ime, et antiis ilma
pedagoogid affekti kasvatus töö ei tunne-
tunud. Meie aja kasvatajal tuleb aga
affekti valida ja kasutada wäitlusabi-
nuna rahulikkuks wastu tarvitada.

5. Berdype.

Berdype kõrgest wäitlusest on intüimkord
juba ammu arusaanud. Juba senica
ütles: PIKK on te esikjades läbi; lü-
tkke ja niijun esikye läbi.

Samuti hindab ka Locke väga esikye
ja peab selle tõtte era kasvatuselt seltskond-
listest paunats, sest õpilased kooselades wõ-
tavad üksteist esikjaks ja omandawad
nii halba kombid. Meie primersed olime
kõik teatavas mõttes chameleoonid, kes
endale ikka oma ümbause waiwi oma-
vad. Sellepärast ei ole sugugi ime, et
lapred koke on valmis wanematiks esikye.

13

ja üle tegema, sest neile jääb see parem, ni' mida
mida nad näevad, kui see, mida nad
kuulevad.

Ka etnoloogia näitab, et rahvaste tantsud
lapsed rahvaste juures ainult elajatele ja üle
aimamine on, samu on ka ostalgu kii pildid
kii, mis atse asju kujutavad.

Eestkuju mõju on psühholoogilisest seisu-
robast vaadata suggestioon ja mõju on seda
juures, mida kõrgemini hindab laps
eestkuju andja näimet.

Tahetakse lapsel eestkujus alla, siis
peab seda tegudega näitama. Kui ma olen
lubanud töö homseks valmis teha, siis
pean ma selle ka tõesti homseks valmis
tegema, olgugi et seda juba homme tavis
ei ole. Kõn ma kindel lubanud, siis tõu-
dan ma ka seda jne.

Eestkuju suhtes on alumnate kõige
parem. Neid leidub kaigalt paigut Ameerika
Kas, Inglismaal ja ka Prantsusmaal.

Üheksondelises elus kannatab kõige rohkem
tõelisus, sest paigut korralikke pere-
kondi armastab ikka seda või teist asja
teiste perekondade eest väijata või seda

ehk teist juurde luuletada. Jeda aga näib
laps pealt ja saab selle läbi rikutud. Hingaga-
sed asjad ei tohi aga kunagi laste juures-
olekul sündida, kui ka inimesed seda prak-
tikas peaks toimetama.

Selles asjas on Regi Pestalozzi eksitül.
Prüma Gertrud - ideaalne lastekasvataja -
loodab (tõulel) oma meikert. tütarit selle
eest, et see peremajasaladustest midagi ei
näha lüpsinud.

Jean Paul'i arvates tuleb lapsi kerge-
diplomaatilistest asjadest eemal hoida.
Lapsel ei tule erimesse keeme eluast-
kestel kunagi vaikimist mingi asja üle
käskida.

6. Kaudne talituse kujundamine.

1. Kõlbliste ideede kaudse kujundamine.

Kaudne talituse kujundamine on kasvan-
diku seiseva mõtlemise peale rajatud.

hende mõtete sisu tuleb aga mingist moraali-
süsteemist võtta. Kõigi moraalisüsteemide võtta
Kõigi moraalisüsteemidele on aga ühine su

niite, et inimene ennast ohverdama peab selle
seltskonnale huvidele, milles ta elab. Nii
Ranti eetika, kui ka selle vastu käia utili-
tarism nõuavad seltskonnale ohverdamisest
Rant tub seda oma kategoorilises impe-
rativis, samuti nõuab ka moodne uti-
litarism, et egoistlike hedonism saaks
ära heidetud ja selle asemel universaalne
hedonism võetud.

Tahtmise kujundamist n-õlile kaudu
nimetab Herbert õnnetu nimega, Fucht.
hagu Socrates ja Plato, nii arxusid
ka Herbart ja Filier, et woorus on õpeta-
tan.

Kõiklusi ideid, mis tahtmise kujunda-
mise mõtlemisega tuuma moodustavad
on ja Herbarti jaoks n-õis:

- 1). Sisenuse vabaduse idee.
- 2). Täiususe idee.
- 3). Heatahtluse idee.
- 4). Eigeluse idee ja
- 5). Tarmuse idee.

Kahjuks on need ideed kõige puht for-
maalsed ning teatud mõttes matemaati-
lised.

Tga formaalne etika on moraal, kes
materjaalselt mõtleb, raske arusaada.

Sellepärast soovitanse kanti oma.

Wäike ka esialgul utilitaarse süs-
temi dluks võtta.